

ЯКІСТЬ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ Й ІНТЕГРАЦІЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

У статті обґрунтовано проблеми якісного оновлення шкільної освіти в контексті інтеграції України до європейського освітнього простору. Доведено, що підвищення якості шкільної освіти повинне відбуватися в системному вимірі: через альтернативні освітні парадигми (якість мети освіти, культурологічна парадигма); інноваційні дидактичні системи (якість навчання); оновлення змісту освіти (якість курикулуму); орієнтацію на освітні результати особистості (якість моніторингу, якість освітнього результату).

Ключові слова: європейський освітній простір, особистісний освітній результат, процес інтеграції, системний підхід, якість шкільної освіти.

В статті обґрунтовано проблеми якісного оновлення шкільного образования в контексті інтеграції України в європейське образовательное пространство. Доказано, что повышение качества школьного образования должно осуществляться в системном измерении: через альтернативные образовательные парадигмы (качество цели образования, культурологическая парадигма); инновационные дидактические системы (качество обучения); обновление содержания образования (качество курикулума); ориентацию на образовательные личностные результаты (качество мониторинга, качество образовательного результата).

Ключевые слова: европейское образовательное пространство, личностный образовательный результат, процесс интеграции, системный подход, качество школьного образования.

The article discusses the problems of qualitative renewal of school education in the context of Ukraine's integration in to the European educational space. Improving the quality of school education must be in the system dimension: through alternative educational paradigms (quality goals of education, culturological paradigm); innovative didactical systems (quality education); updating the content of education (quality of curriculum); the orientation on the quality of educational personal result (quality monitoring).

Key words: european educational space, personal educational result, system approach, the quality of school education.

Інтеграція України до розбудови європейського освітнього простору вищої освіти (2005 р.) зумовила проблему якісного оновлення змісту шкільної освіти, зокрема природничо-математичної. Адже саме якісні освітні зміни в комплексі з іншими важливими підходами дозволять не лише послідовно

й ефективно долати глобальну кризу в освіті, а й розв'язувати загальні проблеми реалізації сталого розвитку людської цивілізації.

Сьогодні поняття освіти все більше охоплює нові життєві реалії: процесуальні та результативні характеристики розвитку навчально-пізнавальної діяльності, емоційно-ціннісні відношення особистості, характерні для європейського шляху розвитку культури. Таким чином, освіта – це «...процес і результат засвоєння особистістю певної системи наукових знань, практичних умінь та навичок і пов'язаного з ними того чи іншого рівня розвитку її розумово-пізнавальної та творчої діяльності, а також морально-естетичної культури, які у своїй сукупності визначають соціальне обличчя та індивідуальну своєрідність цієї особистості» [4].

Відзначимо, що якість освіти більшістю дослідників визначається як системна категорія, що охоплює сукупність якостей особистості – компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість та обумовлює здатність задовольняти як особистісні духовні й матеріальні потреби, так і потреби суспільства (Л. П. Вовк, Ю. Ф. Зінковський, Т. О. Лукіна, О. І. Ляшенко, Г. Д. Панченко, О. С. Падалка та ін.). Зрозуміло, що зі змінами соціального розвитку і процесів у суспільстві змінюватимуться й критерії якості освіти, визначення змісту та освітніх стандартів.

Як справедливо відзначає Омелян Вишневський, колишня орієнтація на засвоєння «основ наук» (термін ужитий Сталіним на VIII з'їзді комсомолу в 1928 р.) створювала умови, за яких дитина повинна була «більше вчитися і менше думати». У поєднанні з унітарністю, авторитарністю, закритістю та специфічністю системи цінностей, колишня система освіти була *інакшою* від систем освіти сучасних європейських держав [3, с. 57-58]. На наш погляд, настає час розуміння того факту, що освітні працівники повинні стати дієвими учасниками усунення описаних протиріч на шляху до якісного оновлення шкільної освіти.

Метою статті є дослідження і визначення перспективних шляхів реалізації якісного оновлення змісту шкільної освіти, зокрема природничо-математичної, на сучасному етапі входження у європейський освітній простір.

В ініціативній «концепції якості освіти» Е. Коротков поширює поняття якості на різноаспектні складові поняття освіти як певної системи та її структури. «Освіта, як і будь-який процес або результат діяльності людини, має визначену якість. На концептуально-комплексному рівні розгляду структури якості освіти доцільно виокремлювати

якість потенціалу досягнення мети освіти, якість процесу <...> та якість результату освіти. У свою чергу якість потенціалу може бути описана характеристиками: якість мети освіти, якість освітнього стандарту, якість освітньої програми, якість матеріально-технічної бази освітнього процесу, якість викладацького складу, якість учнів, якість інформаційно-методичної бази» [6].

Якість шкільної освіти в загальному випадку охоплює поняття «якість навчання» та «якість освітніх особистісних результатів». Перше включає всі елементи та об'єднуючі характеристики шкільної дидактичної системи: вчителя і його певний об'єктивний рівень кваліфікації, професійної компетентності та культури, зокрема рівень оволодіння технологічною компетентністю; учня і рівень його розвитку та готовності до навчання в школі; цілі (рівень мотивації); зміст освіти, освітній курикулум (якість освітніх стандартів, навчальних програм і підручників, навчально-методичних комплексів); засоби (стан матеріально-технічної і лабораторної бази та забезпеченість якісною науково-педагогічною літературою, програмними педагогічними засобами, доступ до мережі Інтернет та ін.; контроль і рефлексія; навчальні досягнення й особистісні освітні результати). При цьому системотвірними об'єднуючими факторами, на наш погляд, є дотримання циклу управління навчально-пізнавальною діяльністю та розвитку цілепокладання учнів (забезпечення умов для реалізації основного онтогенетичного закону цілеутворення в навчанні, що веде до самонавчання і самоосвіти в її безперервності).

Означене масштабне і ще далеко неповне коло проблем якості природничо-математичної освіти потребує серед безлічі багатьох інших важливих і нагальних завдань розгляду і визначення теоретичної бази і практичних дидактико-технологічних можливостей комплексного й системного вирішення цих проблем на визначених ієрархічних рівнях – через конкретизацію і ствердження нових альтернативних освітніх парадигмальних підходів (якість мети освіти), розбудову нових дидактичних систем і технологій (якість навчання), якісне оновлення змісту освіти (якість курикулуму), впровадження нових якісних вимірників особистісних освітніх результатів і дидактико-технологічне вирішення досягнення останніх (якість моніторингу, якість особистісного освітнього результату).

На сучасному етапі розвитку національної освіти однією з найважливіших передумов розвитку інтелектуального, культурного, соціального та науково-технічного потенціалу є входження України до європейського культурно-наукового та освітнього простору. Наука як елемент культури людства збагачує людину, її культуру та світогляд, тим самим сприяючи її розвитку. «Діалог і взаємодія різноманітних культур передбачають, що найповніше власна культура усвідомлюється тільки за взаємодії, діалогу різних культур, коли стають видимими й зрозумілими особливості кожної культури» [1]. Таким чином, входження й інтеграція національної освіти до європейського освітнього й культурно-наукового простору має вирішувати проблему якісного оновлення змісту освіти з позиції діалогу і зближення культур.

У працях [8; 9] стверджується, що визнання важливої ролі культури в суспільних процесах в

умовах науково-технічного прогресу донедавна є дещо одностороннім дослідженням. Гіперболізована захопленість пошуками класового характеру або ж ідеологічного змісту та політичного спрямування культури в радянські часи призвела врешті-решт до невизнання або заперечення відомих і визнаних у Європі культурологічних підходів щодо вивчення конкретних культур та цілісних культурно-історичних систем (Ф. Гребнер, Х. Ортега-і-Гассет, А. Тойнбі, О. Шпенглер), а як наслідок – недостатнього висвітлення або замовчування явищ та витоків культури.

Фактично залишаючись незмінним у межах історичної епохи, класовий характер (наприклад, культур Стародавнього Риму чи Греції) не в змозі повною мірою пояснити наслідки їх розвитку – розквіт чи занепад. Але культурні досягнення, пам'ятки, тексти, що залишилися у спадок від великих мислителів минулого (Аристотеля, Демокрита, Платона, Піфагора, Фалеса та ін.), через тисячоліття калейдоскопічної зміни ідеологій і політичної боротьби людської цивілізації продовжують відігравати величезну роль у європейській, світовій і національній культурі, визначаючи не тільки ті чи інші важливі факти у пізнанні природи, а й спрямованість мислення та поведінки людей.

Культура і природничо-математична освіта знаходяться в тісному взаємозв'язку. Для сучасного навчально-виховного процесу у вищій школі надзвичайно актуальними є висновки Б. Рассела про існування в основі науки двох провідних інтелектуальних методів людської цивілізації: дедуктивного, який відомий ще з часів Стародавньої Греції, та експериментального методу дослідження наукових явищ Г. Галілея. Дедуктивний метод дозволив започаткувати розвиток логіки, геометрії й філософії, а логіка, у свою чергу, стала ключовим засобом культури [5, с. 24]. Окремої уваги заслуговує і той факт, що в культурі Європи бурхливий розвиток природничих наук історично передував розвитку наук гуманітарних. Цим пояснюється значний вплив традицій природничих наук у даній культурі (зокрема перенесення позитивістської моделі встановлення причинного зв'язку) на гуманітарні [11, с. 101-102]. Існує думка, що саме західно-європейський раціоналізм і становить здатність народів цього континенту до вдосконалення [5, с. 34].

Культурологічна спрямованість навчання, однак, залишається багато в чому ще за рамками освітнього процесу в школі. Так, на думку академіка О. Я. Савченка, в сучасних умовах розбудови демократичних процесів в Україні стає особливо актуальною культурологічна спрямованість освіти, адже «...реалізація гуманістичних цінностей... потребує посилення культурологічної спрямованості змісту освіти, методики, «окультурення середовища»» [12, с. 27].

Упровадження культурологічних засад у навчанні, зокрема шкільних природничо-математичних дисциплін, на нашу думку, повинно будуватися на застосуванні загальних теоретичних, філософських концепцій вивчення культури, які входять до так званої «інтегрованої методологічної основи пізнання» [12, с. 7]. Упроваджується важлива педагогічна «...ідея – через національну культуру – до полікультурності», пріоритетом якої, на думку В. Болгаріної та І. Лощенової, є «...виховання людини

демократичного світогляду й культури, поваги до традицій народів та їхніх культур, культури світу” [2].

Предмет вивчення наукових знань і знань культурно-історичної спрямованості має певну спільну частину з огляду на те, що “...предметом культурології є об’єктивні закономірності загальнолюдського і національних культурних процесів, пам’ятники, явища та події матеріального і духовного життя людини” [7, с. 5].

Основними напрямками реалізації діалогу і зближення національної та європейської культур у змісті природничо-математичної освіти є:

- діалог і зближення понятійно-наукового апарату природничо-математичної освіти в національній школі та Європі;

- реалізація принципу культуровідповідності наукового і технічного знання від загальних уявлень про культуру і науку через рефлексію відповідних знань культурно-історичної спрямованості;

- ознайомлення з основними історичними етапами генези культури, науки і техніки та встановлення відповідності між ними, що обов’язково включає дві складові: історію європейської культури і науки та історію культури і науки України;

- ознайомлення й діалог із проблемами зв’язку (єдності) теоретичного (логічного) та культурно-історичного розвитку, наукового і технічного потенціалу на рівні конкретного регіону (екскурсії, відвідування виставок, музеїв, театрів, створення науково-технічних музеїв при навчальних закладах, відповідних комп’ютерних банків даних тощо), що виконує українознавчу та краєзнавчу функції у діалозі з європейською культурою;

- вільне від ідеологічних кліше ознайомлення закономірностей встановлення культурно-творчих характеристик, стилю мислення та наукової й громадянської діяльності на прикладі особистостей учених-природознавців, які жили і творили в конкретному європейському історичному суспільстві у діалозі із сучасністю [8, с. 13].

Так, наприклад, вплив наукової й морально-етичної спадщини Альберта Ейнштейна, Володимира Вернадського, Андрія Сахарова, Ігоря Сікорського на перебіг історії ХХ століття настільки величезний, що викладачі на прикладах творчої та публічної діяльності цих учених можуть і повинні демонструвати значення природничо-математичних наук не тільки для розвитку техніки і технологій, а й для створення культурних цінностей людської цивілізації, розкриваючи безперечний і важливий гуманітарний потенціал освіти.

До змісту сучасної природничо-наукової освіти, зокрема неформальної, необхідно включити розгляд історичних біографій інших учених-природознавців, винахідників техніки, мандрівників, які відомі не лише своїми відкриттями, а й своїм гуманістичним світоглядом, моральністю, духовністю, визнані як видатні діячі світової, національної культури і науки.

Учні мають право на опанування науковим і культурно-історичним знанням у процесі ознайомлення і творчого відтворення національних, європейських, світових культурно-історичних аналогів.

Якщо розглядати об’єктивно створені школярами освітні продукти – культурно-історичні аналогії (реферати, повідомлення, проекти, спостереження, відтворення історичних дослідів, складання

і розв’язання задач тощо), то варто зазначити, що вони досить часто можуть мати не тільки навчальну, а й культурологічну значущість, оскільки сприяють природно індивідуальній культурі. Наприклад, шкільна лабораторна робота з вивчення рівноприскореного руху за допомогою прямого жолоба і кульки аналогічна відповідним історичним дослідом Галілео Галілея, а отже, є культурно-історичним аналогом дослідів. У європейській культурі такий жолоб названий на честь великого світового генія. Проте ця назва пристрою, що входила до каталогу обладнання шкільного навчального кабінету фізики у 50-х роках ХХ ст., у наступних перевиданнях каталогу вже була вилучена. Повернення історичної назви й усвідомлення учнями культурно-історичної значущості дослідів Г. Галілея на особистісному рівні і є поверненням, за великим рахунком, до європейського освітнього простору.

Отже, якісне оновлення змісту шкільної освіти в процесі інтеграції до європейського освітнього простору повинне відбуватися в системному вимірі: через конкретизацію і ствердження нових альтернативних освітніх парадигмальних підходів (якість мети освіти), розбудову нових дидактичних систем і технологій (якість навчання), якісне оновлення змісту освіти (якість курикулуму), впровадження нових якісних вимірників особистісних освітніх результатів і дидактико-технологічне вирішення досягнення останніх (якість моніторингу, якість особистісного освітнього результату).

Предметом подальших розвідок у даному напрямі постає розробка шкільного освітнього курикулуму, зокрема з природничо-математичних дисциплін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абібуллаєва Г. С. Деякі аспекти полікультурної освіти / Г. С. Абібуллаєва // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 3. – С. 75–83.
2. Болгаріна В. Культура і полікультурна освіта / В. Болгаріна, І. Лощенкова // Шлях освіти. – 2002. – № 1. – С. 2–6.
3. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки / О. Вишневський. – Дрогобич : Коло, 2006. – 608 с.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
5. Кормич Л. І. Культурологія (історія і теорія світової культури ХХ століття) : [навчальний посібник] / Л. І. Кормич, В. В. Багацький. – Харків : Одісей, 2004. – 304 с.
6. Коротков Е. Концепція якості освіти [Електронний ресурс] / Е. Коротков // Освіта. UA. – 2006. – 5 липня. – Режим доступу : osvita.ua.
7. Культурологія. Історія мирової культури : учеб. пособие для вузов / А. Н. Маркова, Л. А. Никитич, Н. С. Кривцова и др. ; под ред. проф. А. Н. Марковой. – М. : Культура и спорт, ЮНИТИ, 1995. – 224 с.
8. Павленко А. І. Діалог і зближення культур у змісті вищої фізико-технічної освіти України як шлях інтеграції до європейського освітнього простору / А. І. Павленко, Т. М. Попова // Вища освіта України (тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього

простору»). – К. : Гнозис, 2006. – Дод. 3. – Т. 3. – С. 188–192.

9. Попова Т. М. Методологічні і дидактичні засади реалізації культурно-історичної компоненти освітньої галузі «Природознавство»: [монографія] / Т. М. Попова. – Керч : РВВ КДМТУ, 2010. – 325 с.

10. Педагогика : учебн. пособие для студентов пед. учебн. завед. / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. – М. : Школа-Пресс, 1997. – 512 с.

11. Розин В. М. Введение в культурологию / В. М. Розин. – М. : Международная педагогическая академия, 1994. – 104 с.

12. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти / О. Я. Савченко. – К. : Грамота, 2013. – 504 с.

Дата надходження до редакції: 22.02.2016 р.

УДК 378

Тамара ШЕВЧУК,
старший викладач кафедри суспільних дисциплін
Національного університету
водного господарства та природокористування

ГУМАНІТАРНА ПІДГОТОВКА В ТЕХНІЧНИХ ВНЗ УКРАЇНИ

У статті аналізуються особливості гуманітарної підготовки в технічних ВНЗ. Доведено, що гуманітарна підготовка є ваговою складовою процесу формування особистості майбутнього фахівця-інженера.

Ключові слова: гуманітарна підготовка, гуманітаризація, інженерна освіта, міждисциплінарна інтеграція, неперервна освіта.

В статті проаналізовані особливості гуманітарної підготовки в технічних вузах. Доказано, що гуманітарна підготовка являється однією з важливих частин процесу формування особистості майбутнього спеціаліста-інженера.

Ключевые слова: гуманитарная подготовка, гуманитаризация, инженерное образование, междисциплинарная интеграция, непрерывное образование.

The humanitarian training occupies the significant part in the system of a higher technical education in Ukraine the present day. The author analyses the peculiarities of the humanitarian training in technical universities. It is proved that the humanitarian training is an important component in the formation process of the personality of a specialist engineer to be.

Key words: the humanitarian training, humanitarization, engineering education, interdisciplinary integration, continuing education.

Постановка проблеми. У сучасній Україні реформування вищої освіти здійснюється за напрямками її гуманітаризації. Мета гуманітаризації освіти – сформувати фахівця, культурну людину, що знає історію свого народу, традиції, вміє працювати в колективі та реалізовувати свої творчі здібності. Як стверджують науковці, сучасний інженер, крім професійних знань і навичок, повинен бути носієм високої загальної культури, яка формується гуманітарними та суспільствознавчими дисциплінами. Гуманітарні знання допомагають фахівцеві стати

не лише виконавцем, а професіоналом-творцем. У зв'язку з цим актуальна проблема вищої технічної освіти, одночасно з високоякісною спеціальною фаховою підготовкою, – надати студентам гуманітарну підготовку, провести гуманізацію та гуманітаризацію вищої освіти.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. За висновками багатьох українських учених (Г. Васянович [1], І. Зязюн [3], О. Каверіна [4], Е. Лузік [6], Н. Ничкало [10], С. Сисоєва [15] та ін.), нова якість освіти і професійної підготовки майбутніх фахівців безпосередньо пов'язана із проблемою розвитку у вищій технічній школі гуманітарної підготовки та інтегрованих знань, формування вмінь і навичок майбутніх фахівців на основі міждисциплінарних зв'язків суспільно-гуманітарних, природничих і технічних циклів дисциплін та їх практичного застосування в майбутній професійній діяльності.

Мета статті – на основі науково-педагогічних джерел охарактеризувати особливості гуманітарної підготовки майбутніх фахівців у технічних ВНЗ, вказати проблеми гуманітарної підготовки в технічних ВНЗ і окреслити шляхи вирішення означених проблем.

Виклад основного матеріалу. У сучасній українській освіті щодо гуманітарної підготовки студентів доводиться констатувати прикрий факт, що на сьогодні як у ВНЗ, так і в Міністерстві освіти і науки майже не оперують термінологічним апаратом, прийнятим, наприклад, у Європі та Америці. У нас історію, політологію, соціологію, психологію, мовознавство та інші дисципліни називають гуманітарними, тоді як на Заході чітко розрізняють гуманітарні та суспільні науки. До кола останніх належать політологія, соціологія, інколи – історія та деякі інші дисципліни. У роботах українського вченого О. Михайличенка дається аналіз сутності гуманітарних наук, які викладаються у вищій школі. Класифікуючи науки, дослідник запропонував здійснювати розподіл наук за соціальними, суспільними і гуманітарними напрямками [14].